

HOE BEN JE EEN GOED MENS ?

Serie Zomerdiensten

Inleiding

'How to be good', 'hoe ben je een goed mens', dat is niet de titel van een of ander zijing zelfhulpboek, maar van een roman van de Engelse schrijver Nick Hornby, die alweer een jaar of twintig geleden verscheen en helaas alleen nog tweedehands verkrijgbaar is. Het is een heel grappig en tegelijk heel pijnlijk boek. De ik-persoon is een vrouwelijke huisarts, Katie, die haar vak uit idealisme gekozen heeft. Ze is menslievend, links-intellectueel, een goed mens, een 'Gutmensch' zogezegd. Haar man is een schrijver die zijn brood verdient met bozige, cynische maar geestige tirades in de plaatselijke krant. Een beroepskankeraar: niets deugt er, op alles is iets aan te merken, aan alles kun je je ergeren, en dat doet hij, scherp en humoristisch, u kent het type wel uit onze eigen media. Niet echt een goede match, die twee, en hun huwelijk staat dan ook op springen, Katie gaat vreemd met een collega. Maar dan komt de man voor zijn chronische rugpijn ten einde raad terecht bij een zweverige goeroe, die zichzelf tooit met de naam Goodnews. Het betekent een soort bekering voor de schrijver, die behalve zijn rugpijn ook zijn onderliggende agressie en cynisme, maar helaas ook zijn bijtende humor kwijtraakt. Hij lijkt de echtgenoot te worden waarvan Katie droomde, idealistisch, invoelend, meelevend met de minder bedeedden in de maatschappij. En dat niet alleen in woorden – zo vrijblijvend – maar ook in daden. Hij stopt met zijn krantencolumn, hij start een actie in hun straat waarbij hij de buurtgenoten prest een dakloze jongere in huis te nemen (en dat doet hijzelf natuurlijk ook), hij geeft het in zijn ogen overtollige speelgoed van zijn kinderen weg aan de kinderen in het Blijf-van-mijn-lif-huis, hij zet hen bovendien onder druk om op te trekken met de minst populaire kinderen in hun klas, ook al zijn die niet aardig en onaangepast, hij nodigt verwarde zielenpoten uit de huisartsenpraktijk van zijn vrouw te eten uit op wekelijks basis en hij wil het goedmaken met al zijn vrienden en kennissen die hij in verleden onrecht heeft gedaan. Kortom, hij wordt, zoals hij zelf ironisch zegt, de nachtmerrie van elke progressieveling, namelijk degene die zijn abstracte idealen concreet in praktijk brengt, die handelt naar wat hij gelooft.

Maar de werkelijkheid is weerbarstig: de dakloze jongeren pikken geld of verdwijnen met de noorderzon, ook zoonlief begint op school te stelen, naar hij zegt omdat hij geen speelgoed meer heeft, en de kennissen van vroeger zitten helemaal niet te wachten op gesprekken die een naar verleden oprakelen. Katie intussen, die zichzelf altijd als een goed mens beschouwd had – en in haar hart vooral een als heel wat beter mens dan haar echtgenoot – ziet dat er van alles fout loopt en dat haar gezin dreigt te imploderen, maar ze heeft geen verweer tegen het argument van haar man dat je toch ergens moet beginnen als je een betere wereld wilt. En zo verliest ze zelfs dat ene belangrijke houvast in haar leven, de overtuiging dat zijzelf een goed mens is.

En wij als lezers die met haar meevoelen (ik doe nu maar even of u het boek ook gelezen hebt) wij die ook zo onze idealen hebben, zonder altijd ons hele leven daardoor overhoop te laten halen, wij moeten in gedachten ook een positie kiezen in die hilarische chaos van goedbedoelde halfmislukte projecten en een oprecht maar nogal theoretisch idealisme dat zich maar zo moeizaam in daden laat omzetten.

Als het boek in deze tijd geschreven was, waren de dakloze jongeren – slachtoffer van de Thatcher-jaren – waarschijnlijk Afgaanse vluchtelingen of ongedocumenteerden geweest, en waren de idealistische ingrepen in de gewone gang van zaken in het gezin waarschijnlijk meer door de klimaatcrisis bepaald: ze hadden vegetarisch, zelfs veganistisch moeten gaan eten, de auto de deur uit moeten doen en in het geheel geen nieuwe kleren meer mogen kopen, laat staan een nieuwe I-phone (ga er maar aan staan met je tieners!). De uitwerking verschilt, de basisvraag blijft dezelfde, net als de spiegel die ons voorgehouden wordt.

Het verhaal deed me denken aan de gelijkenis van Jezus over de barmhartige Samaritaan, die immers ook de vraag stelt over hoe we goed moeten leven. Maar bij nader inzien vond ik het boek eigenlijk ook een soort uitgebreide variant van de gelijkenis over de farizeeër en de tollenaar. We lezen beide.

Overweging:

De uitkomst van de roman van Nick Hornby is niet zo kristalhelder als van de beide gelijkenissen. Katie mag dan het inzicht krijgen dat haar idealisme vaak nogal vrijblijvend was, maar weet ze nu beter hoe het dan wel moet? Misschien is ze van rol gewisseld: van de farizeeër die alles zo goed wist, naar de nederigheid van de tollenaar, die inziet dat zij er een potje van maakt. Maar dat betekent nog geen happy end van een gerechtvaardigd naar huis gaan.

Dan geeft de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan misschien meer houvast voor de Katies die wij zijn. Jezus riep met zijn verhaal de schriftgeleerde op zich te herkennen in de barmhartige Samaritaan, en Lucas die het allemaal opschreef, wil dat wij, zijn lezers, zich herkennen in die schriftgeleerde, die de theorie prima beheerst, maar met de praktijk heel wat meer moeite heeft. Net als wij, net als huisarts Katie. Als het gaat om identificatie, zouden veel mensen zich echter ook kunnen herkennen in de priester en de leviet. We

willen dat niet, en doen het ook niet – we zijn immers ‘een goed mens’ – maar in werkelijkheid lijken we wel vaak van alle figuren in dit verhaal het meest op hen.

Onze excuses om niets te doen of niets gedaan te hebben, zijn van een grote variëteit, ze gaan van het beruchte ‘Wir haben es nicht gewusst’ tot: ‘Ik wilde wel ingrijpen, maar het risico was te groot.’ ‘Het haalt toch allemaal niets uit.’ ‘Het is toch mijn probleem niet.’ ‘Maar elders is het nog veel erger.’ ‘Wie zijn wij om kritiek uit te oefenen.’ ‘Je kunt je toch niet al het leed van de wereld aantrekken...’ Wie heeft vroeg of laat niet zoiets wel eens gedacht? En in veel gevallen is het nog niet eens niet onwaar ook.

Die rovers konden nog op de loer liggen, maar de Samaritaan zich niet weerhouden door het risico dat hij misschien zou lopen. Het is pikant dat Jezus juist een Samaritaan in deze rol plaatst, want niet alleen heerste er vijandschap tussen de Joden en de Samaritanen, de Samaritanen werden niet als gelijkwaardig beschouwd, ze waren zo geminacht, dat ze nog lager werden aangeslagen dan slaven. De haat was trouwens geheel wederkerig: de Samaritanen hadden eens, kort voor het begin van onze jaartelling beenderen van doden in de tempel gestrooid om hem te ontwijden en zo de viering van Pesach onmogelijk te maken. Zoiets als varkenskoppen in een moskee gooien. Diepgewortelde vijandschap dus. De Samaritaan is precies degene van wie we geen hulp verwachten, degene door wie we eigenlijk helemaal niet liefgehad willen worden. Als we de gelijkenis naar onze tijd te verplaatsen, wie zouden wij dan voor welke rol casten? Een rechts-extremist die geholpen wordt door een moslima met een hoofddoek? Dat is voor ons de vertrouwde variant. Maar als we het provocerende van Jezus’ vertelling recht willen doen, kunnen wij beter denken aan een progressieve christen die geholpen wordt door een rechtsextremist. Dát is wat Jezus doet: hij stelt iemand aan ons ten voorbeeld met wie we ons totaal niet verwant voelen, op wie we in ons hart neerkijken, die we in het dagelijks leven het liefst uit de weg zouden gaan. Dus, als je je voorstelt dat Jezus zich tot jou richt, vul maar in, naar gelang je eigen politieke overtuiging of maatschappelijke positie...

De schriftgeleerde probeerde natuurlijk met de vraag wie zijn naaste is, te voorkomen dat hij voor schut zou staan na de manier waarop Jezus hem zelf antwoord op zijn vraag had laten geven. Misschien probeerde hij Jezus te betrekken in een gangbaar debat van die dagen, wie hoort er bij het volk van God en wie niet? Maar met het besluit van zijn verhaal draait Jezus de vraag om. De blikrichting verandert: niet ik als middelpunt van een cirkel, die kijkt wie binnen en wie buiten die cirkel valt, maar de ander die een naaste nodig heeft. Wie is de naaste geworden?

De Samaritaan keek niet weg, verschool zich niet achter alle mogelijke excuses om zich er niet mee te bemoeien, hij schoot te hulp, misschien wel zonder nadenken, bijna instinctief. Hij handelde niet uit een vastbesloten streven goed te doen. Hij verkeerde niet in een permanente staat van altruïsme. Hij werd toen en daar met ontferming bewogen.

Waarom hij wel en de anderen niet? De altruïstische persoonlijkheid bestaat niet, zo wijst allerlei sociologisch onderzoek uit. Maar er is wel één trek die hulpgevers (in wat voor vorm ook: onderduikgevers in de oorlog, mensenrechtenactivisten, milieubeschermers, noem maar op) gemeen lijken te hebben: het zijn mensen die zich betrokken voelen bij een wereld die veel groter is dan hun directe kring, hun eigen groep. Ze zijn niet gewend te denken in een scherpe grens tussen wij en zij.

Keren we terug naar onze romanheldin, huisarts Katie. Aanvankelijk was ze zo overtuigd van haar eigen goedheid, en daar wordt zij zomaar opeens links ingehaald in altruïsme en idealisme door haar cynische echtgenoot. Is zij de hypocriete schrift-geleerde en hij de barmhartige Samaritaan? Toch niet, denk ik, daarvoor is hij een te krampachtige wereldverbeteraar, die zijn idealisme bovendien nogal dwingend oplegt aan anderen. Naastenliefde als zwaar drukkende plicht. Gevoelsmatig strookt dat niet met het woord ‘barmhartigheid.’ Dat woord komt bij Lucas verder alleen voor als het over God gaat. De Samaritaan, die vijand, die onwaarschijnlijke naaste, weerspiegelt de barmhartigheid van God. Hij laat God gebeuren op die concrete plaats, op dat concrete moment.

Nee, het leed van de hele wereld kunnen wij niet op ons nemen (het zou trouwens ook weinig effectief zijn), maar we kunnen wel proberen om niemand bij voorbaat als vijand te beschouwen, ons te verplaatsen in wat de ander beweegt en zelfkritisch te zijn. We kunnen proberen om als het erop aan komt onze ogen niet af te wenden. En zo bij flarden, soms even, bevrijd te worden tot onze bestemming: beeld te zijn van God.

Bettine Siertsema